

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

Сакун А. В.,

*доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, політології та українознавства
Київського національного університету технологій та дизайну*

РЕФЛЕКСІЇ АНТРОПНОГО ПРИНЦИПУ У ФІЛОСОФІЇ

Двадцять століття виявилось часом кардинальних трансформацій соціальних, економічних та культурних процесів, що привернуло увагу до способів визначення ціннісних орієнтирів розвитку суспільства та особистості. Суперечності цивілізаційного поступу зумовили необхідність пошуку нових орієнтирів та способів соціального та індивідуального буття. Трансформація сучасності у формат «постіндустріального суспільства» можлива при умові, що воно буде продукувати не просто нові технології, а і нову людину. Адже сьогодні людський капітал перетворюється на основний ресурс соціально-економічного розвитку. Саме зміни у способах людського буття посідають центральне місце у трансформаціях соціально-економічних реалій сучасної цивілізації. Без перетворення способів людського існування реформування суспільно-економічної системи стає «механічною» заміною зовнішніх декорацій при збереженні внутрішньої сутності. Іншими словами, без трансформації діяльності та мислення людини ці зміни лише намагаються імітувати дійсний поступ життя.

У ХХ столітті людина опинилась у ситуації граничної невизначеності. Критиці та деконструкції були піддані ідеї «гуманізму», «особистості», «розуму», «історії» тощо. В силу чого сама ідея гуманітарності (humanities) піддається серйозним випробуванням, оскільки різноманітні «центризми» загрожують свободі особистості. «Антропологічний поворот» першої половини ХХ століття співпадає із «золотим віком» індустріального індивідуалізму. Втім, разом із деконструкцією різноманітних тоталітарних «центризмів» деконструкції була піддана і сама людина. «Наступає кінець золотого віку індивідуалізму, конкуруючого на економічному рівні, сентиментального на домашньому рівні, революційного на політичному та художньому рівні; виникає індивідуалізм, звільнений від останніх соціаль-

них та моральних цінностей, які ще існували разом із славною епохою homo esopoticus, сім'ї, революції та мистецтва, вільний від будь-якого минушого оточення» [1, с. 79], – зазначає Ж. Ліповецьки.

Сучасна людина, яка переймається проблемою власної саморепрезентації, як це не парадоксально, втрачає себе. Чим більше вона зосереджена на власному «Я», тим менше володіє собою. «Подібно до того, як громадська сфера емоційно спустошується внаслідок надлишку інформації, зростання потреб і емоцій, наше «Я» втрачає свої орієнтири і свою цілісність завдяки надлишку уваги: «Я» стало розмитим. Всюди зникнення значущої реальності, в наявності десубстанціалізація, остаточна втрата території, властива постмодерну» [1, с. 88]. А це значить, що сучасна людина втрачає здатність сутнісного самоусвідомлення. Вона так переймається можливістю саморепрезентації та комунікацією як інструментом власного піару, що припиняє звернення до самої себе. «Людина Постмодерну» не може віднайти себе. Таким чином, на початку XIX століття ми зустрічаємося з тією самою проблемою, яку так і не спромоглася вирішити XX століття – з «антропологічною кризою». Людина постає «розчиненою» у безособових надіндивідуальних структурах.

Людина приречена розділити долю світу. Перетворюючи останній на засіб наживи, вона, хоче того чи ні, перетворює себе так само на засіб. Звужуючи світ в межах споживчого відношення до «природи», до речі-об'єкту, людина звужує себе до абстрактної функції, відтворює себе в ракурсі однієї (тому і абстрактної) якості. Ті спроби повернути людині її сутність, які залишаються в межах «економічної раціональності», призводять до зворотного результату. Суб'єктивізація та формалізація процесу самозбереження перетворює його на власну протилежність, на процес самознищення. Тотальне перетворення кожної сфери буття у засіб веде до ліквідації суб'єкта, який мав ними послуговуватися. Це надає сучасному суспільству нігілістичний характер. Однобічний інтелект, що відокремився від усіх інших сил людської душі, вирізняється схильністю до формалізму, калькуляції та технологізації. Інтенсивне нарощування такого способу мислення призводить не до розвитку людини, а навпаки, до її самознищення.

«Антропологічний поворот», який був здійснений філософією на початку XX століття, сьогодні трансформувався у рух без цілі. Справа у тому, що людина як така «вислизає» від спроб її понятійного визначення. Людина постає як вислизаюча реальність.

Сучасний світ, який визначається як нестабільний та непередбачуваний, перетворив в нестабільну та непередбачувану і людину. Соціокультурні трансформації ХХ століття «розмили» її контури.

Класична філософія виявила два рівня мислення: розсудок та мислення. Інтелект сам по собі, відсторонений від людської цілісності, є розсудком. Подібна інтелектуальна (розсудкова) діяльність орієнтована на «готове знання» (Г. Батішев), відпрацьовані схеми та алгоритми. Вона проникає не в суть предметів, а задовольняється їх поверховим вивченням. Внаслідок того, що розсудкова цілераціональність орієнтована на зовнішню ціль, вона проникає в предмет рівно настільки, наскільки це необхідно для його використання.

Подібний відособлений інтелект є бездушним, нечутливим, адже почуття жорстко протиставлені йому. Зокрема, новоевропейський інтелект стверджувався саме за рахунок усіх інших сил людської душі. Роз'єднання розуму та серця є наслідком піднесення відособленого інтелекту до осереддя людини. В подальшому саме з позицій однобічного інтелекту оцінюються усі інші здібності індивіда. Якщо перевага розсудку (однобічного інтелекту) полягає у вмінні розраховувати, калькулювати, організовувати, і цим максимізувати корисність, то й всі інші сили людської душі вимірюються також цією мірою. Зрозуміло, що вони програють розсудку у цьому змаганні та опиняються на узбіччі людського буття. Започаткована постмодернізмом боротьба із «логоцентризмом» є, скоріше всього, боротьбою саме із розсудковим мисленням.

Іншим рівнем інтелекту є розум. Розум втілює вищі творчі можливості, вбираючи в себе все корисне з розсудку. Саме розсудок та розум є двома способами досягнення цілей. «Правильний» розсудок, здатність судження, що має великий досвід, та ґрунтовний розум складають усю сферу інтелектуальної пізнавальної здатності. Насамперед тому, що ця здатність розглядається як засіб сприйняття практичного, тобто для досягнення цілей. Однак сам по собі розсудок не здатний до самообмеження. Йому властива претензія на всезагальність.

Інтелект, мудрість, розум – все це включає не тільки і не стільки готові наукоподібні знання, а і моральний та життєвий досвід, продуктивну яву та сильну волю. Інакше здатність рухатись за логікою справи не буде реалізовуватись. Таким чином, органічна єдність усього з усім є і метою, і основною характеристикою мислення, або інтелектуальної діяльності взагалі. Не тільки розум за природою своєю є цілісним, життя людини в межах класичної філософської традиції так само постає не «розщепленим»

на мислення та практику. Дія та думка співіснують не відсторонено одна біля одної, а навпаки, у єдності. Коли вони розділені і, наприклад, думка виявляється бездіяльною, тоді вона є недійсною, тобто нездійсненою. Подібна думка протистоїть дійсності. Ось чому вона в кінці кінців розплачується за свій суб'єктивний раціоналізм ірраціональними наслідками. Дійсність не пробачає цих неприродних розривів з собою.

Цілісність, воз'єднання людини зі світом повинна припускати органічну духовну цілісність. Дух взагалі, духовне життя розуміється у класичній філософії як цілісність, як повнота конкретного життя, що своїм корінням походить із надчуттєвого. Сама цілісність переживається нами як дух, її реальність – як духовна реальність. Людина досягає власне повноти людського виміру, поринаючи у стихію духу, перетворюючи своє безпосереднє само-буття, свою суб'єктивність, свою «потенціальну реальність» у «актуальну реальність». Отже, цілісне охоплення світу є занурення у його глибини. Таке занурення можливе як у «напрямку» іманентних глибин людини, так і трансцендентних надчуттєвих, позасвітових першопочатків.

Фактично ці два «напрямки», попри свою протилежність, сходяться в одній точці. Ми можемо пізнавати трансцендентні відношення тільки за аналогією з іманентними, оскільки і в першому, і в другому випадку маємо справу із духовною реальністю. Саме у цьому «напрямку» лежить шлях до істини, саме в істині людина знаходить саму себе, і тільки віднайшовши себе, встановивши власну цілісність, людина знаходить світ. Адже світ так само тяжко віднайти, як і самого себе. Тому пошук істини обертається пошуком спасіння душі людської. Таким чином, для класичної філософської традиції стає очевидним, що гносеологічні питання виявляються спорідненими з онтологією та антропологією.

Список використаних джерел:

1. Липовецьки Ж. Ера пустоты: Эссе о современном индивидуализме. СПб.: «Владимир Даль», 2001. 332 с.
2. Петрушенко В. Філософія знання: онтологія, епістемологія, аксіологія: Монографія. Львів: «Ахілл», 2005. 320 с.